REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

EVROPSKA SOLIDARNOSTNA ENOTA

MOViT

Idrija 2020

MLADI ZA RUDARSKO DEDIŠČINO

Predstavitvena brošura izmenjave
Evropske solidarnostne enote v Idriji

Junij - Julij 2021

Uvodnik

Spominjanje na čas treh poletnih tednov, ki smo jih v Idriji preživeli s skupino mednarodnih prostovoljcev v okviru projekta »Mladi za rudarsko dediščino«, prinaša številne dobre občutke. Najprej je tu občudovanje nad količino dela, ki smo ga uspeli opraviti v tako kratkem času.

Okolico tradicionalne rudarske hiše, ki je bila 20 let zapuščena, smo samo v treh tednih spremenili iz grmičaste džungle v prijetno, z vrtovi razgibano zeleno območje. Z notranjosti hiše nam je uspelo odstraniti ogromno nakopičenih stvari, ki smo jih skrbno pregledali in izločili zgodovinsko zanimive predmete. Že dodobra načeto vrtno lopo – lusthaus, smo popolnoma prenovili in popravili stara dvokrilna okna na hiši, del starih dokumentov in fotografij pa smo digitalizirali ter jih s tem ohranili za prihodnje.

Pogled nazaj prinese tudi zadovoljstvo nad tem, da nam je uspelo povezati mladostno energijo mednarodnih prostovoljcev z znanjem, ki se je desetletja nabiralo v glavah in rokah domačih mentorjev. V medsebojnih stikih so se rodile številne ideje in pridobile dragocene izkušnje.

Na koncu pa prinese veselje. Veselje nad tem, da se je v Idriji zbrala tako raznovrstna skupina posameznikov, povezana z navdušenjem nad skupno kulturno dediščino. Da smo bili kljub jezikovnim in kulturnim razlikam sposobni sodelovati in kot ekipa doseči pozitivno spremembo v lokalni skupnosti, ob tem pa postati prijatelji.

Priročnik, ki smo ga pripravili s podporo Ministrstva za okolje in prostor, prinaša dragocen vpogled v aktivnosti, s katerimi smo junija in julija 2021 ob pomoči številčne ekipe mladih prostovoljcev uspeli oživiti del prej pozabljenega delčka bogate idrijske dediščine. Upamo, da bomo z zbranimi gradivi za izvedbo podobnih iniciativ uspeli navdušiti tudi vas. Uživajte v branju in ogledovanju!

Matevž Šlabnik, vodja projekta

Stare hiše niso zgolj zapraševani pomniki

Linnea

Kot prostovoljka, ki je pomagala pri ureditvi rudarske hiše Giser, vam bi rada predstavila, kaj nas je sploh vodilo, da smo se odpravili v to rudarsko mesto v Sloveniji. Mogoče iščete navdih za podoben projekt ali pa vas preprosto zanima, kaj 12 mladih prostovoljcev dela 3 tedne v tako majhnem mestu v Sloveniji?

Kakorkoli, z velikim veseljem vam bomo skozi besedo in sliko predstavili več o tem, kar delamo! Ampak najprej nekaj uvodnih informacij o našem projektu!

Če zares na kratko povzamem: prostovoljci smo pomagali pri obnovi stare in resnično zaprašene hiše, ki smo jo hkrati tudi dokumentirali. Vendar to še zdaleč ne zmore zajeti vsega bistva našega dela, predvsem pa pripravljalnega dela, potrebnega, da je projekt sploh stekel, in vsekakor ne zajame zgodovinskega pogleda na tip hiš, ki jih imenujemo idrijske rudarske hiše.

Tako naš projekt ni zajemal samo obnove hiše, ampak v ospredje postavlja tudi ohranjanje kulturne dediščine in ozaveščanje o njenem pomenu.

Ko opisujemo naše delo, je potrebno poudariti, da smo v okviru projekta pričeli z obnovo 200 let stare tradicionalne idrijske rudarske hiše Giser, ki je bila 15 let zapuščena, še vedno pa hrani veličastno zbirko zanimivih predmetov. Zadošča samo pogled na vrt, preproge in tapete ter pohištvo, da v domišljiji oživi podoba vsakdanjika povprečne rudarske družine v preteklem stoletju.

Ko opisujemo naše delo, je potrebno poudariti, da v okviru projekta pričenjamo z obnovo 200 let stare tradicionalne idrijske rudarske hiše Giser, ki je bila 15 let zapuščena, še vedno pa hrani veličastno zbirko zanimivih predmetov.

In ravno tu se skriva razlog, zakaj želimo ohraniti rudarske hiše. Verjamemo, da poleg lepote in inovativnosti, o kateri sporočajo predmeti iz drugega časa, rudarske hiše pomembno prispevajo k razumevanju idrijske kulturne dediščine, povezane z drugim največjim rudnikom živega srebra na svetu.

Izbrani prostovoljci prihajamo iz različnih okolij, z različno dediščino in znanji, vsak pa prinaša drugačen vidik ohranjanja kulturne dediščine.

Idrija je imela v preteklosti pomembno geopolitično vlogo, zaradi česar je še danes zelo zanimivo mesto.

Vendar pa rudarske hiše niso zanimive samo zaradi preteklosti. Svetovno prebivalstvo narašča, podnebje pa se spreminja, soočamo se s številnimi izzivi pri bivanju in zagotavljanju osnovnih življenjskih standardov. Ko podrobno pogledamo, kako so te hiše grajene, se lahko naučimo marsikaj o tem, kako bolje izkoristiti prostor in potencial naših hiš.

Da bi lahko obnovili in raziskali zgodovino in potenciale hiše Giser, je Društvo Idrija 2020 v Idrijo povabilo 12 prostovoljcev v okviru Evropske prostovoljne enote. Izbrani prostovoljci prihajamo iz različnih okolij, z različno dediščino in znanji, vsak pa prinaša drugačen vidik ohranjanja kulturne dediščine. Še posebej bi želela izpostaviti, da se lahko iz idrijskih rudarskih hiš marsikaj naučimo. Komaj čakam, da jih predstavimo tudi drugje po Evropi in tako sporočamo svetu, da ne gre zgolj za prenovo stare, zaprašene hiše.

Idrija kot mesto prihodnosti

Diego & Linnea

Ko smo kot tujci prvič prišli v Idrijo, nas je najprej očarala narava, ki obkroža mesto. Kamorkoli smo pogledali, smo videli hribe, pokrite z gostimi gozdovi, drevesa pa so delovala, kot da bi dolino ščitila pred zunanjimi vplivi. Na prvi pogled dokaj odročno mesto, ki sprva ni delovalo kot nekdanje središče tehnološkega razvoja.

Ko smo spoznavali mesto in ogledovali elegantne zgradbe v mestnem središču z močno rudarsko tradicijo (vstopna stavba v Antonijev rov, rudarske hiše in grad Gewerkenegg), smo hitro ugotovili, da je to mesto, ki se zaveda vrednosti industrijske dediščine.

Vendar pa Idrije ne smemo videti kot mesto, v katerem se je industrijski in arhitekturni razvoj ustavil v preteklosti. Ko smo videli razvoj mesta in ponudbo zaposlitev, smo hitro ugotovili, da se je hitro prelevila iz rudarskega mesta v središče avtomobilske industrije, kar je prispevalo k privlačni ponudbi delovnih mest za inženirje.

V prepletenem svetu, ki se hitro spreminja, je raznolikost na področju gospodarskega razvoja ključna za ustvarjanje stabilne skupnosti. Društvo Idrija 2020 želi skozi dejavnosti izpostaviti ravno to, da lahko kraji, ki so zaradi zaprtja industrije nenadoma ostali brez delovnih mest, ponovno zaživijo, ne da bi zaradi tega izgubili svojo identiteto.

V svetu je pri ohranjanju dediščine dokaj pomembno prepričanje, da se je potrebno pri prenovi in vzdrževanju spomeniško zaščitenih stavb čimbolj približati njihovi originalni obliki, pri tem pa se pozablja, da je zgodovina nekaj, kar se ustvarja ves čas. Dober primer je tako lahko kakšen rimski tempelj, ki je bil kasneje prenovljen in spremenjen v katoliško cerkev. Kljub temu, da ni ohranjen v svoji originalni podobi, pa služi kot dokaz, kako se naše potrebe in navade spreminjajo, ravno prenova templja za bolj aktualne namene pa je stavbo ohranila pri življenju.

V prepletenem svetu, ki se hitro spreminja, je raznolikost na področju gospodarskega razvoja ključna za ustvarjanje stabilne skupnosti

Naše prostovoljno delo k prenovi idrijskih rudarskih hiš za 21. stoletje je tako način, kako ohraniti izjemne zgodbe, ki so te hiše hkrati tudi ustvarile. To pa je tudi namen dela Društva Idrija 2020. Kot prostovoljci smo resnično hvaležni, da smo lahko del takega projekta in resnično upamo, da bo naše delo pripomoglo, da Idrija postane še bolj zanimiva za življenje in delo.

Rudarske hiše in naselja po Evropi

Timea

Če se sprašujete, ali še kje obstajajo rudarske hiše podobne tem v Idriji, je odgovor da. Rudarstvo je namreč del kulturne dediščine številnih držav, tudi Slovaške, Švedske in Španije. V tem zapisu bomo predstavili nekaj primerov.

Slovaška

Mesti Banská Štiavnica (UNESCO Svetovna dediščina) in Kremnica, ki ležita v osrednjem delu Slovaške, sta med 13. in 19. stoletjem sloveli daleč naokrog zaradi pridobivanja zlata in srebra. Poleg tega pa je potem, ko je tod Marija Terezija ustanovila Rudarsko akademijo, območje začelo privabljati inženirje z vseh koncev sveta.

Pomen rudarstva pa se zelo jasno odraža tudi v lokalnem stavbarstvu. Kremnica in okoliška območja se še vedno ponašajo z nekaterimi dobro ohranjenimi primeri hiš, ki izvirajo s konca 17. stoletja in začetka 18. stoletja. Te hiše zaznamuje hodnik z dostopom do bivanjskih prostorov in hleva ter s stopnicami, ki vodijo do spalnic v prvem nadstropju. Podstrešje je bilo

Tipična rudarska hiša v Banski Štiavnici.
Foto: kremaho.blogspot.com

namenjeno shranjevanju. Še ena značilnost hiš v Kremnici je tudi odprta terasa podobna ganku, ki so jo nekoč uporabljali za sušenje perila ali za prezračevanje hiše. Taka terasa je bila tradicionalno usmerjena proti ulici in ne proti notranjemu dvorišču.

Na žalost pa je v zadnjih 15 letih Kremnica zaradi obnov in prenov, ki niso upoštevale prvotnega stavbarstva, izgubila kar nekaj tradicionalnih rudarskih hiš. Upamo, da bodo ti kraji v prihodnje drugače sprejeli svojo kulturno dediščino in jo bolje cenili.

Ali ste vedeli, da ima Idrija še eno skupno točko s Kremnico na Slovaškem: čipko? Že v 17. stoletju je bila Kremnica vpeta v trgovanje s čipkami, kasneje pa so v mestu osnovali tudi čipkarsko delavnico, ki je skrbela za izobraževanje in za izdelavo svežih zalog čipk.

Ali ste vedeli, da ima Idrija še eno skupno točko s Kremnico na Slovaškem: čipko?

Švedska

Na Švedskem so prav tako ponosni na svojo rudarsko dediščino. Rudnik Falun (Falu Gruva), ki je na vrhuncu svojega delovanja proizvedel kar dve tretjini vsega bakra za zahodno Evropo, je danes skupaj z bližnjim mestom in okolico vpisan na UNESCO Seznam svetovne kulturne dediščine. Rudnik je s svojim pomenom pripomogel k temu, da je Švedska postala svetovna velesila, in zagotovil sredstva za financiranje številnih vojn, ki jih je država vodila v 17. stoletju.

→ *Na desni: Rudarsko naselje v Falunu na Švedskem. Foto: www.sophiesworld.net*

Poleg rudnika pa je Falun znan tudi po značilni rdeči barvi »falu«, ki jo prepoznamo po globokem rjastem odtenku in je bila narejena iz z železom bogatih rudniških ostankov. Z barvo »falu«, ki ima tudi zaščitno vlogo, so nekoč barvali lesene stavbe, ki še danes zavzemajo najpomembnejšo vlogo v tej oddaljeni regiji. A rdečkasta barva ni prisotna zgolj na domovih in skednjih rudarskih sosesk v Falunu, temveč je razširjena po vsej Skandinaviji in celo na ameriški vzhodni obali. Čeprav so falunske hiše drugačne od idrijskih, so prav tako očarljive.

Španija

Asturija, regija na španskem severozahodu se ponaša s številnimi rudarskimi vasmi, kjer so se nekoč ukvarjali s kopanjem premoga. Vas Bustiello je bila na primer zgrajena med leti 1890 in 1925 s strani rudarskega podjetja, da bi tja naselili svoje delavce. Te hiše so bolj sodobne od ostalih primerov in so predvsem zelo funkcionalne.

Rudarska četrt v mestecu Bustiellos.
Foto: mieres.es

V povezavi z rudarskimi hišami je zanimivo dejstvo, da so jih ponekod – tako kot v Idriji –, gradili rudarji sami, spet drugje pa so za namestitve delavcev poskrbele rudarske družbe, tako kot v Južnem Limburgu na Nizozemskem ali v naseljih Giscowiez in Nikiscowiez v poljskih Katowicah.

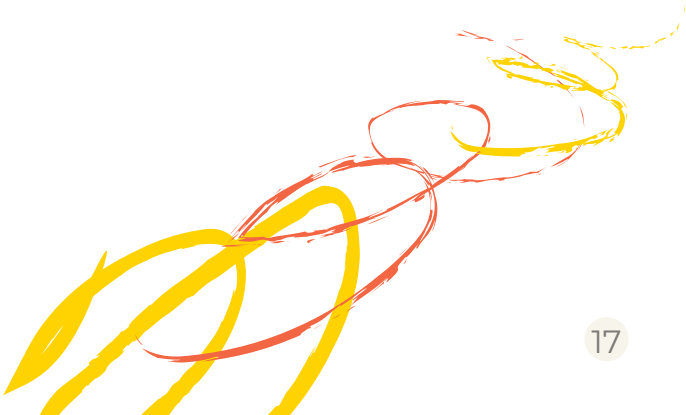
Rudarske soseske

Podobno kot v Španiji lahko po različnih krajih najdemo številne primere rudarskih hiš iz 19. in 20. stoletja, ki so jih razvile rudarske družbe. Takrat lahko govorimo o rudarskih soseskah, ki so bile večinoma zgrajene v neposredni bližini vhodov v jaške. Tovrstne primere najdemo denimo na južnem Nizozemskem v Heerlenu, kjer se nahaja več delavskih kolonij. Pri tem so zasledovali idejo, da bi rudarje naselili v več različnih sosesk in s tem zmanjšali možnost uporov.

V Katowicah sta zanimiva primera naselij Nikiscowiez in Giscowiez – prvo je zelo lepo z vidika arhitekture in je bilo vpisano na UNESCO seznam, medtem ko je bilo drugo osnovano na idealu vrtnega mesta in je vsaj delno primerljivo z delavskimi naselji v Asturiji.

Zaključek

V Evropi lahko najdemo raznovrstne primere rudarskih hiš. Prav vsaka izmed njih ima svojo lastno zgodovino in svojevrstno ozadje. Čeprav se nobeno izmed mest, ki smo jih omenili zgoraj zaradi ekonomske neupravičenosti ali okoljske škodljivosti, ne ukvarja več z rudarstvom, se danes vseeno jasno vidi, da je bila prav ta panoga ključen dejavnik v omenjenih regijah in v življenjih tamkajšnjih ljudi. Bogata kulturna dediščina je ponekod (Falun, Banská Štiavnica, Giszowiez) zaradi ščitenja pred propadanjem dobila priznanje za posebne vrednote s strani organizacije UNESCO, vendar pa so nam znani tudi primeri, kjer je rudarska dediščina preprosto prepuščena propadanju (Kremnica). Držimo pesti, da bodo vse lokalne skupnosti uspele ceniti lastno kulturno dediščino.

Vloga zelenih območij v mestih

Timea & Joost

Bi radi živeli v betonski džungli, sredi stanovanjskih blokov, brez zelene okolice? Najbrž ne. Vsi si želimo živeti v prijetnih soseskah, kjer se lahko odpravimo na sprehod v park, se s prijatelji dobimo na pikniku in športno preživimo prosti čas. Pri zelenih območjih torej ne gre zgolj za privlačnost, temveč za družbeno funkcijo, ki jo ta izpolnjujejo v mestih.

Hkrati seveda ne smemo pozabiti na njihovo pomembno vlogo za podnebje. Zelena območja pa lahko igrajo pomembno vlogo še pri enem pomembnem elementu – krepitvi družbene povezanosti. Družbena potreba po zelenih območjih tako v manjših krajih kot tudi v večjih sediščih narašča, prebivalci pa pogosto poskušajo pritiskati na predstavnike lokalnih skupnosti, da bi namesto gradnje novega nakupovalnega ali poslovnega središča raje uredili nove parkovne površine.

Polovico Berlina pokrivajo zelene površine

Timea je v zadnjem letu živela v Berlinu, kjer je resnično dobila priložnost občudovati obsežne parke in gozdove na obrobju mesta. Posebej pomembno se je to izkazalo v dolgih zimskih mesecih, ki jih je Nemčija preživela v strogem zaprtju države v luči ukrepov proti epidemiji COVID-19, ko ljudje niso imeli priložnosti potovati. V Berlinu denimo “mati narava” zajema skoraj polovico mesta, kar lahko služi kot odličen primer tudi za druge evropske prestolnice.

Podobno so tudi v mestu Groningen na Nizozemskem, od koder prihaja Joost, zelene površine v središču pozornosti. To dejstvo je posebej pomembno zaradi dejstva, da večina mesta leži pod nivojem morske gladine in je zelenje zelo pomembno za blaženje negativnih okoljskih vplivov. Naraščanje nivoja morske gladine za Idrijo morda ni taka težava, pa vendar podnebne spremembe vplivajo tudi na to območje. Prilagajanje na spreminjanje podnebja je zaradi bolj suhih poletij in zim z več padavinami postalo nuja.

Glavni trg v Idriji potrebuje zelenje

Idrija ima sicer to srečo, da je na vseh straneh obkrožena z zelenimi hribi, spodbudno pa je tudi dejstvo, da je znotraj mesta urejenih veliko vrtov. A kljub temu sva opazila nekaj področij, kjer je še prostor za izboljšave. Najino pozornost je denimo pritegnil Mestni trg v središču Idrije, ki sva ga poleti pri 36° C doživljala kot izrazit vročinski otok. Zazelenitev tega območja bi lahko bila rešitev, ki bi uspešno zmanjšala vročinski pritisk in območje naredila prijetnejše. Mestu Idrija bi priporočila, naj naredi nekaj v smeri ozelenitve v strogem mestnem središču.

Zazelenitve lahko dojemamo kot potratne naložbe, saj zavzemajo prostor, tega pa v Idriji, ujeti med hribe, ni na pretek. Kljub temu bi midva raje premislila ta prostor. Prostor je namreč veliko bolj večplasten pojem, pri katerem ne gre zgolj za gospodarsko vrednost. V mislih moramo namreč imeti potrebe prebivalstva in prednosti, ki jih zelena območja prinašajo. Idrija je v zadnjih desetletjih s svojo uspešno preobrazbo iz rudarskega mesta v eno izmed nacionalnih središč avtomotivne industrije dokazala, da je sprememba mogoča – tudi v zeleni smeri!

MLADINSKI
CENTER
IDRIJA

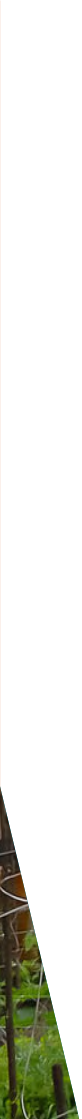
Zakaj je vrt pomemben?

Urša Mihevc

Vrtovi so bili od nekdaj zelo pomemben del prostora, v katerem je živel človek. Predstavljali so stik z naravo in ljudem nudili prostor za sproščanje. Že v antiki so z oblikovanjem vrtov radi popestrili okolico svojih domovanj, babilonski vrtovi pa so celo veljali za enega od sedmih čudes starega sveta. Vsem je gotovo dobro znana zgodba o Adamu in Evi v biblični zgodbi o edenskem vrtu, ob spoznavanju novoveške zgodovine pa se noben učitelj ne more ogniti velikanskim vrtovom v Versaillesu.

Pa vendar vrtovi v preteklosti niso služili le duhovnemu ali estetskemu namenu. V delavskih in rudarskih središčih so imeli denimo vrtovi predvsem poudarjeno funkcionalno vrednost. V območjih, kjer hrane ni bilo na pretek in kjer zaledja niso mogla proizvesti dovolj hrane za prehrano številčnih prebivalcev visoko industrializiranih območij, so mali vrtovi in njive igrali pomembno vlogo pri preskrbi s hrano. Tako je bilo tudi v nekdanji rudarski Idriji. Okrog visokih stanovanjskih poslopij je bilo vedno dovolj prostora za vrtove, njive in travnike, ki so bili v funkciji pridelave hrane, bodisi za ljudi, bodisi za živali. Vrtovi so tako tudi za idrijske rudarje nekoč predstavljali intenziven stik z naravo in bili pomemben del njihovega preživetja.

Presenetil nas je odziv domačinov, ki so se z velikim navdušenjem odzvali na naš poziv na Facebooku in nam darovali več kot 200 sadik 60 različnih rastlinskih vrst.

Okrog rudarske hiše Giser, ki smo jo skupaj z mladimi prostovoljci urejali v poletnih mesecih 2021, so se nekoč prav tako razprostirali skrbno negovani vrtovi in travniki. Ti so se sicer v dolgih letih, odkar je bila hiša zapuščena, pošteno zarasli, a nam jih je vseeno uspelo očistiti in urediti. Najprej je bilo potrebno odstraniti grmovje in ovijalke, nato pa smo skupaj z mentorico naredili načrt za zasaditev sveže očiščenih zelenih površin. Po predhodnem raziskovanju okolice in nekaterih idrijskih vrtov smo se odločili, da objavimo javni poziv in okoliške domačine prosimo za donacije rastlin.

Presenetil nas je odziv domačinov, ki so se z velikim navdušenjem odzvali na naš poziv na Facebooku in nam darovali več kot 200 sadik 60 različnih rastlinskih vrst. Rastlin, s katerimi smo zasadili vrtove okrog hiše Giser, tako nismo kupili v trgovini, ampak smo jih zgolj prenesli iz že obstoječih idrijskih vrtov v okolici. S tem smo v okolico hiše Giser prinesli čimbolj lokalne sadike. V vrtu tako denimo ne manjka navadni pelin, ki je bil nekoč sestavni del grenke rudarske pijače geruš, različne vrste fižola, mete ter celo divjega česna in špinače. Na vrtu smo zasadili tudi nekaj cvetlic, saj smo s tem skušali povezati uporabnost in lepoto. Če pomislimo, da smo s prostovoljsko akcijo uspeli prenoviti tudi vrtno lopo – v Idriji ji rečemo lusthaus, kjer bo shranjeno vrtno orodje in kjer bo na voljo senca za počitek – smo ob rudarski hiši resnično uspeli urediti prijetno okolico.

Z zanimanjem bomo spremljali, kako se bodo vrtovi obnesli v prihodnje.

Udeleženci

Cecilia, Italija

Benedikt, Nemčija

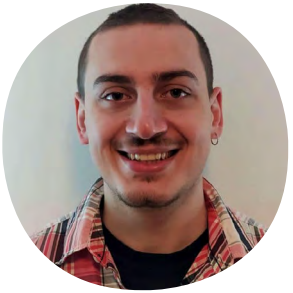
Timea, Slovaška

Diego, Španija

Jelena, Črna Gora

Dario, Španija

Linnea, Danska

Tom, Francija

Caterina, Italija

Mathias, Francija

Christina, Grčija

Joost, Nizozemska

Oglejte si videoposnetke o projektu

KAKO SMO ODKRIVALI DEDIŠČINO IDRIJE?

Kliknite za ogled videa!

KAKO JE ZRASEL ČISTO PRAVI LUSTHAUS?

Kliknite za ogled videa!

KAKO SMO UREJALI OKOLICO RUDARSKE HIŠE GISER

Kliknite za ogled videa!

KAKO JE NASTAL VRT RUDARSKE HIŠE GISER?

Kliknite za ogled videa!

Mediji o projektu

Radio Primorski val, 22. 6. 2021
Vodja projekta Matevž Šlabnik pred projektom razloži več o prostovoljcih, ki prihajajo v Idrijo.

RTV SLO, Slovenska kronika, 24. 6. 2021
Ekipa RTV Slovenija nas je obiskala med delom na hiši.

RTV SLO, Dobro jutro / Tu EU, 28. 6. 2021
V studiu sta projekt predstavila Matevž Šlabnik in Joost Nussy.

Radio Prvi, Po Sloveniji, 28. 6. 2021
O projektu je v mozaični oddaji Po Sloveniji poročal tudi Radio Slovenija.

Val 202, Aktualno, 8. 7. 2021
Daljši prispevek o akciji, vključno z izjavami prostovoljcev.

Primorske novice, Goriška, 9. 7. 2021
Novinarka Primorskih novic je projekt predstavila primorskim bralcem.

Idrija.com, 26. 8. 2021
Projekt smo predstavili tudi lokalni skupnosti na portalu idrija.com.

Mladi za rudarsko dediščino: predstavitvena brošura o izmenjavi Evropske solidarnostne enote v Idriji

September 2021

Priročnik je bil pripravljen v sklopu projekta »Idrijska krajina – navdih iz preteklosti za trajnostno ustvarjanje mladih«, ki ga sofinancira Ministrstvo za okolje Republike Slovenije.

Uredil in pripravil:
Peter Lahajnar

Fotografije: arhiv Idrija 2020, Jani Peternelj

© Društvo Idrija 2020, Idrija

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

EVROPSKA SOLIDARNOSTNA ENOTA

MOViT

Idrija 2020